

УДК 94 (477)

Ольга Швед

ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ СТЕПАНА ВИТВИЦЬКОГО НА ДРОГОБИЧЧИНІ У 1920–1930-Х РР.

У статті проаналізовано внесок Степана Витвицького у розвиток Дрогобицької філії товариства "Просвіти", стан та перспективи українського національно-культурного руху в краї.

Ключові слова: просвітницька діяльність, національно-культурний рух, Степан Витвицький, Дрогобищина, філія товариства "Просвіта".

Степан Витвицький – відомий громадсько-політичний діяч, дипломат Західно-Української Народної Республіки приділяв значну увагу не тільки політичній діяльності, але й культурному розвитку українського народу. Після поразки українців у національно-визвольних змаганнях 1918–1923 р., майбутній президент УНР в екзилі повернувся до Дрогобицького повіту, де зосередив основну увагу на розбудові українських інституцій, в тому числі "Просвіти".

Мета статті – проаналізувати внесок С. Витвицького у розвиток просвітницького руху в Дрогобицькому повіті у 20–30-х рр. ХХ ст. Досліджувана проблема частково розглядалася у працях С. Волинця [1], І. Федика [2], І. Соляра [3], С. Віднянського [4] та ін.

Впродовж 1920–1930-х рр. С. Витвицький відвідав практично усі населені пункти повіту. "Мої поїздки відбувалися при допомозі загальноновживаного в той час транспорту – простого селянського воза, – зауважував дипломат ЗУНР, – звичайно в неділю, а коли довше треба було їхати, то в суботу по мене приїздила підвода і ми їхали на село. До читальні сходились люди, заповнювали невелику залю і так відбувалася наша зустріч. Часом траплялися бешкети з боку лівих активістів, але мушу сказати, що назагал мене приймали прихильно, гостинно і ці зустрічі з селянами в їх домівках належать до моїх найкращих спогадів" [5, с. 195].

Під час поїздок повітом, С. Витвицький намагався налагодити діяльність національно-культурних товариств. Він наголошував: "Я не знаю іншої суспільности, яка виявила б стільки характерности і жертвности, як тодішнє наше громадянство в Галичині. З мізерних прибутків із малих селянських нивок, з дрібних заробітків наших робітників, ремісників і інтелігентів, ми здвинули величаву будівлю, що обіймала цілість нашого громадського життя. Це була неначе держава в державі, якої не міг подолати противник" [5, с. 196].

На особливу увагу заслуговує діяльність С. Витвицького в Дрогобицькій повітовій філії "Просвіти". Серед десятків національно-культурних, економічних товариств Галичини другої половини ХІХ – першої третини ХХ ст. наймасовішою і найавторитетнішою була "Просвіта". У Дрогобичі філія "Просвіти" була заснована у 1903 р. Як зазначалося, перебуваючи у статусі кандидата в адвокати у Дрогобичі, С. Витвицький включався у громадську діяльність як член філії "Просвіти" у Дрогобичі. У 1912 р. він увійшов до складу виділу філії "Просвіти" у Дрогобичі як бібліотекар. На зборах 1 квітня 1912 р. до складу виділу філії також було обрано В. Чапельського (голова), Г. Кузіва, В. Кобриня, В. Кунькевича, К. Мантюка. Однак у цей період діяльність С. Витвицького не була довготривалою [6, арк. 5].

Початок Першої світової війни, прихід польських військ на певний період призвели до припинення діяльності товариства "Просвіта" в краї. 1 листопада 1921 р., вперше після війни, відбулися загальні збори товариства, на яких обрано новий Головний виділ і затверджено на посаді голову І. Кивелюка, який віддав чимало сил просвітницькій роботі. У березні 1922 р. посаду голови посів І. Брик – "людина темпераментна, енергійна, з широким кругозором" [7, арк. 82].

Налагодити просвітницьку роботу у краї новообраному голові не дозволяла вороже настроєна до товариства польська адміністративна влада. Офіційною причиною заборони діяльності філії та читалень у 1919 р. була невідповідність нормам санітарних вимог. У 1921 р. польська влада знайшла іншу причину – члени-засновники товариства не давали гарантії в тому, що вони не переслідуватимуть політичної мети. Після відміни військового стану (серпень 1922 р.) польська влада вимагала затвердження статуту окремо у кожному воєводстві. У результаті із 73 громад, котрі бажали відкрити читальні, дозвіл отримали тільки 18 [7, арк. 89].

Дрогобицька філія "Просвіти" відновила свою діяльність у 1921 р., проте (з невідомих причин) не проінформувала про це Головний виділ у Львові. Тільки 5 липня 1922 р. листом житель Дрогобича Ю. Дроздовський повідомив Головний виділ про відновлену діяльність товариства. Водночас Головний виділ звернувся до В. Чапельського з проханням "надіслати по можливості якнайшвидше звіт з дотеперішньої діяльності філії з зазначенням, коли відновлено філію, кого вибрано до виділу, скільки відбуло загальних зборів та засідань виділу, чи нав'язано контакт зі всіма

читальнями Дрогобицького повіту і скільки їх дотепер відновлено і в яких місцевостях, як розвивається просвітницький рух на Дрогобиччині та які старання пороблено Хв[альним] Виділом, щоби відновити всі читальні та заложити в тих місцевостях, де їх до тепер не було" [7, арк. 90].

В. Чапельський відповів, що філія "Просвіти" у Дрогобичі: ніколи не переставала існувати, вела просвітню роботу навіть під час світової війни (головою був А. Горбачевський) з малою лише перервою внаслідок окупації Галичини російською армією. На зборах у вересні 1921 р. обрано наступний виділ філії: В. Чапельський (голова), І. Кобилецький, Р. Скибінський, Й. Романяк, М. Митчин, Г. Олексівський, В. Шах, В. Михалевич, С. Артимович, О. Левицький. На початку 1920-х рр. у Дрогобиччині вагомими партійними впливами мала Українська соціал-демократична партія (УСДП), що активно проводила політичну пропаганду в повіті. Поступово соціал-демократи почали опановувати просвітній рух у Дрогобицькому повіті. На загальних зборах філії "Просвіти" 21 січня 1923 р. обрано повністю "соціал-демократичний виділ" у складі: Р. Скибінського, С. Артимовича, І. Кондратова, І. Кобилецького, Л. Кондратівну, Г. Олексівського, В. Шиха. У звіті В. Чапельський пояснив нерезультативну діяльність філії в повіті так: "Через се, що в час не зареєстровано всіх перед війною існуючих читалень, Виділ застав тільки три існуючі правильно читальні, а за час діяльності... відновлено по тяжких заходах і інтервенціях виділу у властей три дальші читальні" [7, арк. 94–95].

Дрогобицька інтелігенція була незадоволена порушеннями статуту при проведенні цих зборів. "Мотиви неправильности зборів та нелегальности виборів, – за словами В. Мудрого, – подані докладно в неофіційному протесті проти них, виробленому громадянами Дрогобича, а який протест без підписів, я доставив п.голові товариства "Просвіти" у Львові".

Головним виділом "Просвіти" у Львові відряджено до Дрогобича В. Мудрого з метою ознайомлення з ситуацією просвітнього руху у краї. Останній у своєму звіті про поїздку в Дрогобич 7–8 липня 1923 р. зазначав, що "в розмові з громадянами Дрогобича про причини їхнього невдоволення з такого вибору виділу філії мені було заявлено д-ром Пацлавським, адвокатом, та д-ром Чапельським – тамтешнім лікарем, що хоч і збори філії та вибір виділу відбулись нелегально, згідно неправильно, то вся вина за вибір цього виділу лежить таки на українській дрогобицькій інтелігенції, яка від роботи відтягується, не виказує на жодному полі ані крихітки ініціативи та спочиває, вже нагнута в стан якоїсь снливости та невразливости на народні потреби. Спершу думали вислати протест против вибору такого партійного виділу і такий протест навіть уложили, але потім прийшли до пересвідчення, що краще протесту не вислати Головному Виділові, краще справу залишити так як вона є й дати змогу працювати соціалістам, з праці яких буде все таки більше користи для справи, ніж з неробства інтелігенції політичного угруповання переважно трудової" [8].

З поверненням у 1924 р. до Дрогобича С. Витвицького, ситуація в просвітньому русі кардинально змінилася. Вже у своєму звіті за 1926 р. Дрогобицька філія "Просвіти" зазначала: "Відновлена у 1924 р. філія "Просвіти"... повернула до життя 47 читалень (у 1926 р. – загалом 51 – авт.). Найкраще розвивалися читальні у Волі Якубовій, Доброгостові, Бубичах, Опаці, Сільці, Тустановичах та Сторонній. Шість читалень будували свої власні будинки, читальня в Губичах будувала громадську купальню. Для допомоги поодиноким читальням філія організувала 6 мандрівних бібліотек. У читальнях прочитано 5 701 книжку. У період літніх канікул ("ферій") організовано при філії студентський хор, який об'їздив читальні з Франковими концертами. Крім цього, кожної неділі виїжджали до читалень делегати філії [9, арк. 78].

Для двох читалень м. Дрогобича філія організувала при співучасті учительського збору української гімназії два курси додаткової освіти, на яких викладались історія України та всесвітня історія, природничі та суспільні дисципліни. При філії працював гурток самоосвіти для академічної молоді, який також влаштовував виклади та збирав для своїх членів потрібну бібліотеку. Окрема секція театральних вистав служила потрібними порадами аматорським гурткам читалень, які дали за 1926 р. – 152 театральні вистави.

У вересні 1926 р. філія запросила до співпраці інженера агрономії, який був одночасно чиновником тодішнього "Союзу кооператив" і учителем рільництва сільських читалень. Перший рільничий курс, організований ним відбувся наприкінці листопада 1926 р. у Підбужжі для гірських, "культурно" найбільше занедбаних громад повіту за участю 40 учасників. Цей курс дав почин будівництву Народного дому в Підбужжі, який був осередком гірських сіл Дрогобицького повіту [9, арк. 81].

Про складну політичну ситуацію в повітій організації "Просвіти" свідчить хоча б факт зборів, що відбулися 14 лютого 1927 р. під головуванням С. Витвицького. З боку комуністів поставлено пропозицію про вибір іншого голови зборів, оскільки вони не мають довіри до голови філії. "Коли голова, опираючись на Статут, внеску не поставив під голосування, поставили зараз зручний внесок, аби впустити на засідання членів читалень як гостей. Члени Централі... запропонували поіменне голосування за цю пропозицію, яку підтримали збори. В результаті почалася бійка і

непрошених гостей виставлено за двері приміщення, де відбувалося засідання... Атмосфера згори була сильно наелектризована, моральний успіх вітала опозиція" [9, арк. 85].

Дрогобицька повітова філія "Просвіти" продовжувала розбудовувати свої структури. Так, наприкінці 1926 р. С. Витвицький запросив до співпраці ПСК (повітовий союз кооператив). Значну роботу проводив інженер агрономії В. Созанський, який "вів у читальнях просвіту "науку рільництва". Починаючи із грудня 1926 р. організовано 11 тижневих або двотижневих рільничих курсів у Ріпчицях, Опаці, Підбужжю, Волі Якубовій, Гаях Нижних, Губичах, Сільці, Тустановичах, Вороблевичах і Мединичах (біля 80 слухачів в кожному з названих сіл прийшли на навчання).

У грудні 1926 р. розпочалися курси додаткової освіти у двох приміських читальнях Дрогобича: Задвірному і Лішнянському передмісті, що з успіхом відбувалися до лютого 1927 р. Цього ж року організовано подібні курси у Бориславі, на яких викладали всесвітню та українську історію, українську літературу, вибрані питання з французької, німецької літератури, фізики і природи. Крім згаданих курсів і відчитів проведено 29 поїздок до читалень повіту з перевіркою та відчитами на історичні, літературні та суспільні теми. У 1927 р. засновано нові дві читальні: в Солонську і Тинові [10]. Загалом склад виділу Дрогобицької філії виглядав таким чином: С. Витвицький – голова, І. Блажкевич – заступник голови, Ю. Дроздовський – касир, О. Станимир – секретар, В. Чапельський, А. Модрицька, В. Созанський – члени виділу. З незначними кадровими змінами він працював до 1939 р.

3 квітня 1929 р. у Дрогобичі відсвятковано свято "Просвіти", що незважаючи на складні погодні умови, зібрало надзвичайно багато присутніх. Свято розпочалося кантатою С. Людкевича у виконанні "Дрогобицького Бояна". Виступ М. Галущинського – голови "Просвіти" був переповнений фактами антиукраїнської політики місцевої польської влади. Український сенатор водночас виділив основні завдання української спільноти в освітній сфері. Завершив урочисту частину свята виступ С. Витвицького, який закликав до консолідації зусиль українців Дрогобиччини у відстоюванні їх конституційних прав [11]. За ініціативою С. Витвицького 17 березня 1929 р. 9 сіл Дрогобицького повіту (Губичі, Опарі, Тустановичі, Гукова Гора, Болехівці, Почаєвичі, Ластівки, Дорожів, Виншики) відсвяткували свято "Просвіти".

20 листопада 1931 р. в м. Трускавці відбулася конференція щодо пожертвувань коштів "Просвіти", на якій було утворено комітет у складі о. І. Валюха, О. Біласа, і М. Гута. 23 листопада 1931 р. відбулася офіційна нарада Дрогобицького повіту, у якій взяли участь представники 20 читалень повіту. Ухвалено для популяризації "справ позички і дару" провести аналогічні наради у всіх населених пунктах повіту. Організаційний комітет очолив С. Витвицький. Про свою підтримку цієї акції заявив ПСК.

На початку 1930-х рр. "Просвіта" переживала фінансову кризу і Головний відділ неодноразово звертався до українських громадян за допомогою. 29 грудня 1931 р. на його засіданні наголошувалось на тому, що необхідною умовою виступала матеріальна підтримка товариства за рахунок виплати позики, купівлі видань і добровільної пожертви "Просвіти" [12].

29 червня 1932 р. відбулися загальні збори філії товариства "Просвіти" у Дрогобичі. На збори прибула значна кількість місцевого громадянства.

Відкрив загальний збір виділу філії голова С. Витвицький, згадуючи пам'ять покійних М. Галущинського і Ю. Романчука. Він відзначив, що у зборах брала участь понад 100 осіб, з них представники 23 читалень у кількості 53 осіб [13].

С. Витвицький підкреслював, що у просвітній праці в Дрогобицькому повіті спостерігається безперервний і постійний поступ. Зокрема, на 49 читалень діяльними були 43, з них 40 надіслали річний звіт. Доповідач також охарактеризував діяльність читалень в період пацифікації, коли влада припинила діяльність 16 читалень. Він також виділив занепад лівих впливів. Голова Дрогобицької філії товариства "Просвіта" окремо позитивно виділив працю читалень у районі Борислава (В. Городинський, І. Петрикевич), а також чотирьох читалень м. Дрогобича, які утримували дитячі садки. В ухваленому звіті позитивно оцінено роботу жіночої секції, 3 секцій молоді, 32 драматичних гуртків (187 вистав), 9 хорів (19 концертів).

У звіті Дрогобицької філії "Просвіти" за 1938 р. йшлося про такі здобутки організації, як: організацію канцелярії, поділ філії на 12 районів: Дрогобич, Борислав, Східниця, Підбуж, Брониця, Грушів, Рихтичі, Мединичі, Воробкевичі, Довге, Гаї Нижні, Доброгостів, відкриття при ній бібліотеки, передплата 31 часопису тощо [13].

Загалом Дрогобицька філія нараховувала 74 читальні (з них "добре" працювало 48, "слабо" – 20).

Загальна кількість членів усіх читалень повіту нараховувала 7 229 осіб (4605 – чоловіків, 1213 – жінок). Найчастіше Дрогобицька філія "Просвіти" святкувала роковини з дня народження Т. Шевченка, І. Франка, С. Петлюри, М. Шашкевича, а також свят – "Просвіти", "Крути", Дня Злуки і Листопадового зриву, Базар і скасування панщини" [13].

Таким чином, після рішення Ради амбасадорів 14 березня 1923 р. С. Витвицький повернувся до Дрогобича, де очолив громадсько-політичне життя повіту. Упродовж 1924–1939 рр. він намагався відновити економічне та культурно-освітнє життя Дрогобиччини, об'єднати зусилля краян на ґрунті "органічної праці". Найуспішнішою була його діяльність на чолі Дрогобицької "Просвіти", незмінним головою якої він був (за невеликим винятком) увесь міжвоєнний період ХХ ст.

Список використаних джерел

1. Волинець С. Передвісники і творці Листопадового зриву. Західно-українські громадські і політичні діячі / Волинець С. – Вінніпег: Тризуб, 1965. – 324 с.
2. Федик І. УНДО, ОУН: ставлення до Польщі / Федик І. – Львів, 1998. – 84 с.
3. Соляр І. Українське національно-демократичне об'єднання: перший період діяльності (1925–1928) / Соляр І. – Львів, 1995. – 72 с.
4. Віднянський С. Українське питання в міжвоєнній Польщі: основні проблеми й напрямки наукових досліджень у сучасній вітчизняній історичній науці / С. В. Віднянський // Український історичний журнал / [гол. ред. Валерій Смолій]. – К.: Наукова думка, 2003. – № 2 (437). – березень–квітень. – С. 39–55.
5. Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Т. 1. – Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1973. – С. 195.
6. Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі – ЦДАУ у м. Львові). – Ф. 344. – Оп. 1. – Спр. 2290. – Арк. 5.
7. ЦДАУ у м. Львові. – Ф. 344. – Оп. 1. – Спр. 844. – Арк. 82.
7. Там само. – Спр. 844. – Арк. 82.
8. Діло. – 12 липня 1923.
9. ЦДАУ у м. Львові. – Ф. 344. – Оп. 1. – Спр. 2287. – Арк. 78.
10. Діло. – 16 грудня 1927.
11. Діло. – 5 квітня 1929.
12. Діло. – 4 січня 1932.
13. Діло. – 24 грудня 1938.

Ольга Швед

ПРОСВЕТИТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ СТЕПАНА ВИТВИЦКОГО НА ДРОГОБИЧЧИНЕ В 1920–1930-Х ГГ.

В статье проанализирован вклад Степана Витвицкого в развитие Дрогобычского филиала общества "Просвита", состояние и перспективы украинского национально-культурного движения в крае.

Ключевые слова: Просветительская деятельность, национально-культурное движение, Степан Витвицкий, Дрогобиччина, филиал общества "Просвита"

Olga Shwed

EDUCATIONAL ACTIVITIES AT THE STEPHEN VITVITSKIY DROHOBYCH IN 1920–1930-IES

The article analyzes the contribution to the development of Stephen Vitvitskiy Drohobych affiliate company of "Prosvita", the state and prospects of Ukrainian national-cultural movement in the province.

Keywords: Educational activities, national-cultural movement, Stepan Vytvytsky, Drohobych, affiliate society "Prosvita"

УДК 329.733 (477.75+438) "1920–1930"

Григорій Кондратюк

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ЩОДО ПОЛЯКІВ КРИМСЬКОЇ АРСР У 1920–1930-Х РОКАХ

У статті проаналізовано зміни національної політики щодо польської спільноти у 1920–1930-х роках. Вивчено специфічні риси коренізації польської національної меншини у кримській автономії. Проведено порівняльний аналіз радянської національної політики у відношенні до різних національних меншин.

Ключові слова: коренізація, поляки, Кримська АРСР, національна політика, національна меншина.

Історія етнічних меншин в Україні у міжвоєнну добу викликає жвавий інтерес у сучасних дослідників. Актуальність досліджень обумовлена тим, що сучасна Україна одна з багатонаціональних країн Європи. Найчисельнішою з національних груп в УСРР була польська.